

Magdalena Urbaś

Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku
Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

Małgorzata Bukowska-Ulatowska

Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku

O wspomaganiu rozwoju kompetencji diagnostycznych nauczycieli języków obcych. Przykład z praktyki CEN w Gdańsku

Założyciele Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej w deklaracji programowej „O potrzebie diagnozy i diagnostyki edukacyjnej” sformułowali następującą tezę:

Jednym z głównych zagadnień diagnostyki edukacyjnej w naszym kraju jest działanie wewnątrzszkolnych systemów oceniania i wykorzystanie egzaminów zewnętrznych oraz przeglądowych badań osiągnięć uczniów do stopniowego ulepszania nauczycielskich systemów kształcenia.

Miało to miejsce w 2003 roku. Po 15 latach w Gdańsku skonfrontowałyśmy ówczesną tezę z naszą praktyką w kontekście doskonalenia jednej grupy zawodowej – nauczycieli języków obcych.

Czy wspomagać?

Pomorscy nauczyciele języków obcych nie potrzebują wspomagania w rozwoju kompetencji diagnostycznych w zakresie analizy wyników egzaminów zewnętrznych – taki wniosek można byłoby sformułować na podstawie wyników badań potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego¹, prowadzonych przez Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku².

Jednak nowe formy doskonalenia nauczycieli, jak np. kompleksowe wspomaganie pracy szkół, pokazują inny obraz. Lektura szkolnych analiz, do której jako nauczyciele konsultanci mamy okazję m.in. podczas przygotowań do realizacji procesu wsparcia, wskazuje na istnienie znaczącego obszaru do rozwoju w zakresie umiejętności analizy wyników uczenia się. W szkolnych opracowaniach wyników egzaminów zewnętrznych z języków obcych nowożytnych często spotykamy się z ograniczaniem analiz do poziomu poszczególnych części arkusza czy wiązek zadań, sprawdzających opanowanie takich obszarów umiejętności, jak np. rozumienie ze słuchu. Brakuje natomiast kolejnego

¹ Wspomniane badania potrzeb mają charakter deklaracyjny – nauczyciele są proszeni o wskazanie preferowanej tematyki takich form doskonalenia, jak warsztaty, szkolenia, seminaria czy konferencje dla nauczycieli języków obcych nowożytnych, a także obszarów tematycznych do pracy w ramach sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli języka angielskiego oraz języka niemieckiego.

² Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku to publiczna placówka doskonalenia prowadzona przez Samorząd Województwa Pomorskiego.

kroku – przyjrzenia się wynikom uzyskanym przez uczniów w poszczególnych zadaniach, weryfikujących opanowanie umiejętności szczegółowych³: określania głównej myśli tekstu, określania intencji nadawcy/autora tekstu itd. Nadal spotykamy się z porównywaniem wyników surowych pomiędzy poszczególnymi latami, brakuje natomiast odniesienia wyników uczniów danej szkoły do wskaźników ogólnopolskich. We wnioskach i rekomendacjach wspomina się np. o potrzebie zmniejszenia liczebności klas, zwiększenia liczby godzin przeznaczonych na naukę języka obcego w szkole oraz na samodzielną pracę uczniów w domu, natomiast niewiele jest konkretnych wskazań dotyczących modyfikacji sposobu realizacji procesu dydaktycznego przez nauczyciela. Sytuacja pomorskich nauczycieli języków obcych, z którymi miałyśmy kontakt, wpisuje się w ogólny obraz rzeczywistości edukacyjnej opisanej np. w ostatnim z pięciu opublikowanych raportów o stanie edukacji⁴.

Analizujemy wyniki egzaminów zewnętrznych, bo wymagają tego przepisy prawa, kuratorium oświaty, dyrektor szkoły. Jednak dla nas, nauczycieli, niewiele wynika z tych analiz, nam one w pracy nie pomagają [...] – tak można byłoby streścić opinie wyrażane w wielu rozmowach z nauczycielami języków obcych.

Oprócz nieporadnych, powierzchownych i „rytualnych” analiz, natknęłyśmy się również na ekstremalny przykład ekonomii pracy w jednej ze szkół: wykonywanie kserokopii analiz wyników z lat ubiegłych (nie dotyczyło to języków obcych).

W naszej codziennej praktyce obserwujemy u nauczycieli brak poczucia celowości przeprowadzania analiz wyników uczenia się, który zdążył się ugruntować przez kilkanaście lat funkcjonowania egzaminów zewnętrznych w polskim systemie oświaty, a także nieuświadomione potrzeby nauczycieli w zakresie rozwijania umiejętności diagnostycznych.

A zatem wspomagać. Jeśli tak, to w jaki sposób?

Całkiem skutecznym pretekstem okazuje się w tej sytuacji wprowadzenie nowego egzaminu – w 2015 roku wykorzystaliśmy dodanie części II sprawdzianu w klasie VI szkoły podstawowej, w 2019 roku planujemy odwołanie się do egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego.

Przeprowadzone przez nas warsztaty „Sprawdzian 2015 z języka obcego – analiza wyników i planowanie pracy dydaktycznej” (14 godzin dydaktycznych, w tym 4 godziny pracy własnej uczestników pomiędzy dwoma spotkaniami stacjonarnymi) były adresowane głównie do nauczycieli języków obcych nowożytnych, pracujących w klasach IV–VI pomorskich szkół podstawowych. Liczyłyśmy natomiast także na uczestnictwo osób pracujących równolegle w gimnazjach. I tak istotnie się stało. Zmiany w systemie egzaminów przyniosą jednak nie tylko korzyści i okazje: w 2016 roku, zaledwie po dwóch latach funkcjonowania części językowej, odeszła ona do przeszłości wraz z całym sprawdzianem szóstoklasisty.

³ Prowadzenie szczegółowych analiz jest możliwe dzięki udostępnianiu danych dotyczących poszczególnych zadań w zamkniętym serwisie dla dyrektorów szkół na stronie internetowej Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Gdańsku.

⁴ *Raport o stanie edukacji 2014. Egzaminy zewnętrzne w polityce i praktyce edukacyjnej*, Warszawa 2015.

Wypowiedzi uczestników z rundy podsumowującej warsztaty pokazały, że przyjęta formuła szkolenia dobrze odpowiadała potrzebom nauczycieli. Warsztaty okazały się efektywne przede wszystkim dlatego, że spowodowały zmianę postaw wobec analizy wyników i wykorzystania wniosków do modyfikacji pracy dydaktycznej. *Zrozumiałam, że analizowanie wyników egzaminów zewnętrznych ma sens, że może pomóc mi w lepszej organizacji pracy, a w efekcie dawać wyższe wyniki oraz więcej satysfakcji mnie i kolejnym rocznikom moich uczniów* – te słowa jednej z uczestniczek zajęć dobrze oddają opinie wyrażane przez nauczycieli. W anonimowej ankiecie przeprowadzonej na zakończenie zajęć wszyscy nauczyciele zadeklarowali, że wykorzystają zdobytą wiedzę i rozwinięte umiejętności w swojej pracy zawodowej. Takie stwierdzenia nauczycieli były dla nas, jako prowadzących, szczególnie satysfakcjonujące.

Przez kilkanaście lat funkcjonowania w Polsce egzaminów zewnętrznych literatura przedmiotu wzbogaciła się o dziesiątki wartościowych pozycji. Publikacje poświęcone analizowaniu egzaminów zewnętrznych są powszechnie oraz nieodpłatnie dostępne dla każdego nauczyciela i dyrektora; ich wykazy, tworzące **długie opisy bibliograficzne, znajdują się np. w wydawnictwach konferencyjnych Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej**. Można więc powiedzieć, że trudno o zaskoczenie i wyjątkowe rozwiązanie szkoleniowe. Przyjęty przez nas schemat doskonalenia ma więc dość klasyczną formę – pokazałyśmy i zastosowałyśmy to, co o analizowaniu wyników napisano już wielokrotnie i co jest rekomendowane nie od dziś. A jednak takie praktyczne podejście do analizy wyników szczegółowych było nowością dla uczestników zajęć. Szkolenia poświęcone Edukacyjnej Wartości Dodanej, realizowane w naszej placówce od 2006 roku, były okazją do głębszego spojrzenia na analizowanie wyników w ogóle oraz sprzyjały zmianie świadomości uczestników. Większość nauczycieli języków obcych ominęła główną falę szkoleń i działań popularyzatorskich w tym zakresie – byli oni uczestnikami szkoleń CEN poświęconych EWD jedynie epizodycznie, jako członkowie szkolnych zespołów ds. ewaluacji wewnętrznej.

Celem ogólnym omawianych warsztatów „Sprawdzian 2015 z języka obcego – analiza wyników i planowanie pracy dydaktycznej” było wsparcie nauczycieli **języków obcych nowożytnych, którzy po raz pierwszy mieli dokonywać analizy wyników egzaminu zewnętrznego i planowania pracy z uwzględnieniem wniosków z ww. analizy**. Dla nauczycieli uczących także na innych etapach edukacyjnych była to okazja, aby powrócić **do tematu analizy wyników egzaminów i spojrzeć na nie inaczej**.

W celach szczegółowych szkolenia założono rozwinięcie u uczestników umiejętności samodzielnego odnajdywania w internecie raportów Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i okręgowych komisji egzaminacyjnych dotyczących części II sprawdzianu, wykorzystywania informacji zawartych w tych raportach do przeprowadzania analiz wewnątrzszkolnych, stosowania podstawowych wskaźników statystycznych w analizie ilościowej wyników sprawdzianu z języka obcego, wykorzystywania podstawowych funkcjonalności arkusza kalkulacyjnego w przeprowadzeniu analizy ilościowej ww. wyników oraz dokonywania analizy ilościowej i jakościowej wyników. Szkolenie miało również

na celu doskonalenie umiejętności uczestniczących w nim nauczycieli w zakresie formułowania wniosków z przeprowadzonych analiz, dokonywania refleksji dotyczącej własnej pracy dydaktycznej w kontekście wyciągniętych wniosków oraz planowania pracy dydaktycznej z uwzględnieniem wniosków z analizy wyników cz. II sprawdzianu w klasie VI szkoły podstawowej.

Jedną z barier w wykorzystaniu komunikatów o egzaminach jest niedostatek podstawowej wiedzy statystycznej u odbiorców (Majkut, 2017). Warto zatem poświęcić czas na przygotowanie nauczycieli do odczytywania podstawowych wskaźników statystycznych. Ten krok połączyliśmy z trenowaniem wykorzystania do analiz ilościowych popularnego arkusza kalkulacyjnego. Wiedza i umiejętności nauczycieli są wciąż bardzo zróżnicowane w ww. obszarach i często wymagają indywidualnego podejścia, a co za tym idzie – pracy w małych grupach.

W ramach pracy własnej (do zrealizowania pomiędzy spotkaniami) uczestnicy przeprowadzali analizę ilościową wyników cz. II sprawdzianu z kwietnia 2015 roku, uzyskanych przez uczniów ich szkoły. Nauczyciele na danych ze swojej szkoły odtworzyli operacje przeprowadzone wcześniej na zanonimizowanych wynikach jednej z pomorskich szkół (szczegółowa analiza w kontekście każdego zadania egzaminacyjnego). Ten krok był nowością dla uczestników szkolenia – także tych, którzy pracowali w gimnazjum. Nie w każdej szkole nauczyciele wracają do analizy wyników egzaminów zewnętrznych w momencie, kiedy są już dostępne szczegółowe dane (a właściwie w tym momencie analiza powinna się zacząć).

Drugie spotkanie rozpoczęło się od powtórzenia wybranych zagadnień dotyczących analizy ilościowej, omawianych podczas wcześniejszych zajęć. Najpierw uczestnicy pracowali w parach i grupach, a ich zadaniem było uporządkowanie rozsypki – połączenie terminów omawianych na pierwszym spotkaniu (np. odchylenie standardowe, skala staninowa) z ich definicjami. Następnie na forum grupy sprawdzono poprawność rozwiązania, omawiając krótko pojęcia i przypominając, na co warto zwrócić szczególną uwagę podczas analizy poszczególnych wskaźników ilościowych. Przy zagadnieniu rozkładu liczebności wspólnie zinterpretowano kilka wykresów ilustrujących rozkład wyników procentowych uzyskanych przez uczniów w kraju i w województwie pomorskim w arkuszach z języków obcych nowożytnych (dane z opracowań dostępnych na stronach internetowych CKE i OKE w Gdańsku).

W ramach wprowadzenia do analizy jakościowej podjęto refleksję nad relacjami – pożądanymi oraz obserwowanymi w rzeczywistości szkolnej – pomiędzy wynikami egzaminów zewnętrznych a pracą dydaktyczną na lekcjach języka obcego. Następnie wspólnie dokonano analizy jakościowej zanonimizowanych rezultatów uzyskanych przez szóstoklasistów jednej z pomorskich szkół w cz. II sprawdzianu (te same dane wykorzystywano wcześniej do analiz ilościowych) oraz sformułowano wnioski i zapisano je na plakacie. Kolejnym krokiem było przełożenie wniosków na konkretne wskazówki dla nauczyciela, dotyczące zmian w planowaniu i realizacji zadań dydaktycznych w nowym roku szkolnym – uczestnicy najpierw indywidualnie, potem wspólnie stworzyli plakat z rekomendacjami. Projektowanie konkretnych działań okazało się najtrudniejszym ćwiczeniem i wymagało sporo dodatkowych pytań oraz

podpowiedzi prowadzącego. Jednak miało również ogromną wartość dla uczestników – uzmysłowiło im zasadność analizowania wyników, pokazało konkretne korzyści w pracy nauczyciela z kolejnymi rocznikami uczniów.

Następnym etapem, wykonywanym w parach i grupach, była analiza jakościowa rezultatów z cz. II sprawdzianu uczniów z pomorskich szkół reprezentowanych przez uczestników. Wykorzystywano przy tym opracowania danych ilościowych przygotowane w ramach pracy własnej, zestawiając je ze wskaźnikami krajowymi (rozkładem wyników procentowych, podstawowymi parametrami statystycznymi w ujęciu ogólnym oraz z uwzględnieniem lokalizacji szkoły, wynikami szkół w skali staninowej oraz średnimi wynikami uczniów w zakresie poszczególnych obszarów umiejętności). Efektem pracy każdego zespołu, prezentowanym i omawianym wspólnie na forum grupy, były wnioski z analizy jakościowej oraz wynikające z nich propozycje konkretnych działań do zrealizowania w kolejnych miesiącach.

Przy planowaniu zmian w pracy dydaktycznej, nauczyciele byli zachęceni do szukania odpowiedzi na pięć pytań: *czego robić więcej? czego robić mniej? co zacząć robić? co przestać robić? co robić inaczej?* Często w szkolnych wnioskach i rekomendacjach znajdujemy słowo *więcej*: więcej ćwiczeń, więcej godzin, więcej zajęć... Dla nauczycieli cenne było zdanie sobie sprawy z tego, że w praktyce nie zawsze ilość przychodzi w jakość, a czasem *mniej* znaczy *lepiej*.

Opisany powyżej program warsztatów w zmodyfikowanej formule, z równie pozytywnymi rezultatami, został wykorzystany podczas realizacji kompleksowego wspomagania pracy jednego z pomorskich zespołów szkół (szkoła podstawowa i gimnazjum) w obszarze poprawy wyników egzaminów zewnętrznych z języka angielskiego.

Kolejna zmiana – kolejną okazją

Mając w pamięci pozytywne efekty szkoleń przeprowadzonych przy okazji wprowadzenia cz. II sprawdzianu w klasie VI szkoły podstawowej, planujemy warsztaty dotyczące egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego. Na pewno chcielibyśmy wesprzeć nauczycieli w analizie wyników pierwszej sesji egzaminacyjnej jesienią 2019 roku – liczymy na to, że OKE w Gdańsku nadal będzie umożliwiać dyrektorom szkół dostęp do szczegółowych wyników z poszczególnych zadań w arkuszu. Rozważamy też zaproponowanie zajęć na podstawie wyników testów, które mogą zostać przeprowadzone w szkołach na przełomie 2018 i 2019 roku, z wykorzystaniem arkuszy próbnych, których udostępnienie zapowiada CKE.

Na przykładzie opisanej formy doskonalenia zawodowego nauczycieli języków obcych przekonaliśmy się, że dawno wypracowany i polecany model analizy wyników egzaminów zewnętrznych nie stracił swojej użyteczności. Wystarczy go zastosować, aby skutecznie rozwijać kompetencje diagnostyczne nauczycieli, a przede wszystkim – zmieniać postawy wobec analizowania wyników.

Kolejnych wskazówek do planowania wsparcia mogą dostarczyć rezultaty projektu „Kondycja zawodowa pomorskiego nauczyciela”. Badanie obejmuje 3 800 nauczycieli, 13 000 uczniów oraz 11 400 rodziców. Przedsięwzięcie

jest realizowane przez Samorząd Województwa Pomorskiego z udziałem Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku, we współpracy z Uniwersytetem Gdańskim oraz Urzędem Statystycznym w Gdańsku. Ogólnym celem projektu jest określenie kondycji zawodowej pomorskiego nauczyciela wobec wyzwań współczesnej edukacji; uzyskane wyniki mogą rzucić nowe światło na niektóre aspekty kompetencji diagnostycznych nauczycieli w naszym regionie. Publikacja raportu z badania jest przewidziana na jesień 2018 roku.

Bibliografia

- Data R., Sitek M. (red.), *Egzaminy zewnętrzne w polityce i praktyce edukacyjnej*, IBE, Warszawa 2015.
- Majkut P., *Refleksje nad komunikowaniem egzaminów zewnętrznych* [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigel (red.), *Diagnozowanie umiejętności praktycznych w toku kształcenia i egzaminowania*, GRUPA TOMAMI, PTDE, Kraków, s. 228–238.
- Strykowski W., *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” 2005, nr 27/28, s. 15–28.